ралєлї між орнаментом і иншими обявами, котрі характеризують культурне обличє нашого народу. Але для сього треба мати більше матеріялу. Закликом допомогти сій працї збиранєм потрібного матеріялу і кінчить свій нарис автор. *В. Д.*

Др. І. Свєнцїцкий — Дещо про церковну старину (Нива, 1909, ч. 1, ст. 7—11; ч. 2, ст. 56—59; ч. 3, ст. 94—96; ч. 4, ст. 124—130). Сї статї вийшли й в окремім виданню, як ч. 12 „Бібліотеки Ниви“ (Львів, 1909, ст. 16, ц. 25 сот.). Автор оповідає історію церковного будівництва і малярства у нас, говорить про потребу збереженя істнуючих памяток, про потребу передавання до музею (на увазї має Церковний Музей у Львові) ріжних забутків нашої церковної старовини, книжки, ризи, то що. Вкінцї спиняєть ся над обрядовою старовиною (нецерковного типу), радить записувати повіря та оповідання, а також не нищити того, що можна схрістіанізувати. *В. Д.*

Історія полїтична і культурна (з церковною включно) до поч. XVII в.

Фр. Ѳ. Вестбергъ — Къ анализу восточныхъ источниковъ о восточной Европѣ (Ж. М. Н. П. 1908, II с. 364—412, III с. 1—52).

Cfr. J. Marquart — Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge. Ethnologische und historisch-topographische Studien zur Geschichte des 9. und 10. Jahrh. (ca. 840—940), Липськ 1903, ст. L+557.

Я звязую сї дві працї в оглядї, маючи на увазї тїсний контакт, який істнує між ними. Відложивши свого часу обговореннє працї Маркварта, я вважаю найбільш відповідним зробити се тепер в звязку з останньою працею Вестберґа, але роблю се коротко, бо в ріжних поодиноких питаннях буду мати нагоду спинити ся на поглядах обох авторів в новім обробленню моєї Історії, котрим тепер займаюсь.

Праця проф. Маркварта була розпочата ним давно; як довідуємо ся з передмови, головна частина її була віддана до друкарнї ще 1899 р., але під час друку автор працював далї, додавав, зміняв, робив вставки; так праця сама по собі ріжнобарвна, зложена з ряду осібних студій і заміток, набрала ще більше — сказавши по правдї — хаотичного характеру, ставши збірником заміток нїчим не звязаних, а в додатку, читаючи їх, все треба подивити ся, чи не знайдеть ся далї поправки чи доповненя, де автор бере назад сказане і ставить зовсїм нове обясненнє порушеному питанню. Се дуже утруднює користанне з книжки. Рекапітуляцію

важнійших виводів автор дав в просторій передмові, але поза нею лишаєть ся богато.

Так як її маємо тепер, книга складаєть ся з 13 статей, більших і меньших, і з них більша половина о стільки звязана між собою, що займаєть ся головно кольонізацією й історією східньої Европи від половини IX до пол. X в., переважно на підставі джерел орієнтальних — хоч при тім автор не спиняєть ся перед ріжними екскурсами і в попередні часи. Се статї: Біла Вежа = Ітиль, Навернення Хазарів на жидівство, Найдавнійші звістки про Мадяр, Напад Мадяр на Царгород 934 р. у Масуді, Звістки Масуді про Словян, Аналїза звісток Джайгані про північні землї, Звістки Масуді про Русь, Походженнє імени Руси, Звістки Джайгані про Словян. Головно займає автора Масуді і ґрупа арабських звісток — ібн-Росте, Кардізі (або як він читає — Ґурдезі), аль-Бекрі, анонїма виданого Туманским і ин., яку він спроваджує до арабського джерела з середини IX в. З екскурсів в попереднє найбільший інтерес могли б для нас мати сторінки посвячені Антам і Дулїбам, ґотській історії безпосередно по нападі Гунів і вивід руського імени. Але на жаль приходить ся сказати — могли би, як би автор був більше обережним і методичним в ставленню своїх гіпотез і орудував більшим запасом історичних відомостей що до Східньої Европи і близшою знайомістю з джерелами і лїтературою по за орієнталїстикою. Він же, без сумнїву будучи ховяїном в орієнтальній лїнґвістиці, показуючи велику ерудицію в орієнтальній лїтературі, там, де переходить до історичного коментування орієнтальних чи инших текстів, хапаєть ся ймень і фактів, які припадком йому попали ся під руку і пускаєть ся в фантазії, дуже дивні в устах методично вишколеного чоловіка. Так книга починаєть ся неправдоподібною ідентіфікацією Білої Вежі з Ітилем, котрої автор потім сам відрікаєть ся; Акацірів автор робить без всякої рації Мадярами, а потім не задаючи собі труду навіть мотивувати сеї зміни перечисляє в Мордву; Масудієва Валїнана стає державою Антів, на тій підставі, що Маджак нагадує авторови антського Мезамира; назва народа Hrōs в сирійськім катальозї дає привід авторови звязати Русь з Розомонами Йордана і Герулів представити як першу Русь на Чорноморю і т. д. Багато з своїх виводів, зроблених в тексті, він попростував потім в додатках; такі зміни поглядів, розуміють ся, самі по собі не мають нїчого не доброго, але тут вони тільки ще більше підчеркують довільність і фантастичність авторових виводів і остерігають читача, щоб не звіряти ся на автора навіть там, де він справдї у себе дома — в текстуальній аналїзі й інтерпретації східніх авторів. Се тим більше шкода, що крім безперечної ерудіції нїяк не можна відмовити авторови дотепу, бистроти його виводам, і деякі з них варті всякої уваги. Але кінець кінцем

hrushevsky.nbuv.gov.ua

цем прочитавши, чи перегризши сю велику, з таким накладом ерудиції й праці, а при тім так тяжко і хаотично написану книгу, не можна не відчути розчарования, особливо по тих шумних похвалах і надіях, які вона розбудила в німецькій літературі, де її витали як bahnbrechendes Werk, як нове обявленнє для заплутаних питань східньо-европейської історії — так мало дає вона в дійсности.

Чималий вплив на ріжні зміни, які прийшло ся Марквартови поробити в своїх виводах, мало його познайомленнє з працями Вестберґа, а потім — десь в р. 1900/1 — кореспонденція з ним по ріжним питанням. Для Марквартa, дуже слабко обзнайомленного з історіографією східньої Европи, Вестберґ, розмірно незле очитаний в російській історичній літературі, став оракулом в історичних питаннях, він давав йому опорні точки для його виводів, до певної міри впливав на самий напрям їх, справляючи їх на норманістичну дорогу. Вплив сей власне був тим некористний, що замикав Марквартів дослід в клітку норманістичної доґми ще більше, ніж се могло бути з ним незалежно від сього впливу. Ні Вестберґ ні тим меньше Марквартъ не були в курсі роботи над найдавнійшою літописею, особливо останніх кількападцяти літ. Їм віставало ся незвісним, наскільки неавторитетною, довільною, конвенціональною стала в очах історика вся історична схема Повісти, що була канонічною мірою можливого і неможливого для старшого покоління норманістів і вістаєть ся для їх епіґонів в роді Вестберґа. Він — а з ним і Марквартъ, вістали ся вповні на позиції пок. Куніка (учителя Вестберґа в сій сфері), для якого тільки те було допустиме, що згоджувало ся з історично-хронольоґічною схемою Повісти. Згоджуєть ся даний вивід з фактом приходу перших Норманів Аскольда і Дира до Київа — placet! Ні, значить — „этотъ фактъ не можетъ существовать“, говорячи словами одного Чеховського персонажа. Але се, розуміють ся, робить дуже сумне вражінне на історика, коли він бачить, що замість кинути з орієнтальних джерел світло на східно-европейські відносини IX в., самі орієнтальні звістки укладають ся на прокрустове ложе напередповзятої хронольоґічної схеми канонізованої Повісти.

Новійша праця Вестберґа, що служить продовженнєм його ранійших анальоґічних Beiträge zur Klärung der orientalischen Quellen über Osteuropa (1899), власне має на меті, як і та попередня серія, підігнати арабські звістки IX—X вв. під норманську теорію, котрої виводи вони були захитали або нарушили. Маємо тут 28 невеличких статей, з котрих переважна часть присвячена Словянам і Руси арабських джерел IX і X віків: ібн Хордадбега, Ібн-Росте і ґрупи анальоґічних з ним звісток, ібн-Фадлана, Масуді, Якубі, Ібрагима ібн-Якуба й ин. (От важнійші з статей: Сакалиба у восточныхъ писателей, Русь ибн-Хордадбега,

Русь Іосиппона и Ибрагима ибн-Якуба, Русы Бекри, Масуди и Якуби, Походъ Русовъ послѣ 300 гиджры, Балтійское море у Масуди, Найтасъ и Майотасъ у Масуди, Три племени Русовъ у вост. писателей, Русы ибн-Фадлана, Походъ Русовъ въ 969 г. у ибн-Хаукаля, Жупанъ и Святополкъ Хвольсона, Древнѣйшее свидѣтельство о Русахъ, Мнимая Черноморская Русь). Основні тези його такі: звістки про Русь перед часами Аскольда належать до північної Руси, а на полудню, на Чорному морю Руси не було; цілий ряд пізнійших звісток, X в., як орієнтальні походи, як звістки про напади Руси на півночи, належать до Руси норманської, північної; ті тексти, які зачисляють Русь до Словян, уживають назву Словян в ширшім значінню — взагалї північних народів білої краски: на тій підставі вичеркує автор і арабські звістки про словянську кольонїзацію на Дону.

Не можна відмовити дотепу і комбінаційного хисту авторови і вартости його поміченням, але як я вже сказав, їх усї ставить під знаком запитання односторонність дослїдника. Приміром він в давнійших розвідках своїх викидав з тексту звістки, що Русини належать до словянського племени, бо вони ставали впоперек його теоріям; тепер він знайшов инший вихід — що Словяне тут значать взагалї білих людей, включно Нїмців і Скандинавів, і реабілїтує вже текст Хордадбега; за те вимазує з тексту Кардізі (Ґурдезі) згадку, що Мадяри нападали на Русь, з Масуді звістку, що по Чорному морю плаває тільки Русь — бо сї звістки йому не підходять. З такими методами можна перевернути все до гори ногами, і приходить ся тільки повторити те, що автор пише — розуміють ся на адресу антинорманістів: „Неразборчивое и ненаучное отношеніе къ показаніямъ восточныхъ писателей породило ужасную путаницу, въ которой погрязнетъ еще не мало ученыхъ, занимающихся по древне-русской исторіи“.

Дійсно, орієнтальні звістки, на котрі свого часу покладано стільки надій, кінець-кінцем стали чимсь в родї мяча, котрим перекидують ся норманісти і антінорманісти, препаруючи їх ad libitum. По характеру свому — через те, що ми в величезній силї тут маємо не записки сучасників, писані на підставі сучасного стану річей, а компіляції, де в суміш, механічно комбінують ся звістки в ріжних авторів, з ріжних століть, — орієнтальні тексти самі по собі вимагають незвичайно старанної текстуальної і історично-лїтературної аналїзи. Тим часом вона не тільки не переведена, а і неможлива по нинїшній день, бо величезна маса текстів не видана, звісна в витягах, або в кепських виданнях. А в таких обставинах натяганнє їх то на одну то на другу колодку стає нарештї явищем просто незносним для людей, які хотїлиб користувати ся орієнтальним матеріялом. *М. Грушевський.*